

LIBRIS

We know
books

Kerstin Lücker • Ute Daenschel

○ ISTORIE A LUMII... CU FEMEILE ÎN PRIM-PLAN

Traducere din limba engleză de
AURELIA ULICI

Kerstin Lücker și **Ute Daenschel** au făcut studii de muzicologie, filosofie, istorie, limbă germană și limbi slave și s-au întâlnit la Berlin ca doctorande. Săptămâni întregi au lucrat împreună, cot la cot, la tezele de doctorat; întâmplător au făcut schimb de calculatoare și au descoperit că tot ce încercau să spună suna mai bine cu vorbele celeilalte. Atunci s-au gândit să scrie o carte împreună: Ute a venit cu ideea unei istorii a lumii pentru tinerele cititoare și, datorită lui Kerstin, conceptul a devenit realitate. *O istorie a lumii cu femeile în prim-plan* a presupus o cercetare serioasă, căci puține lucruri au fost scrise despre femei în istoria lumii și, în procesul de redactare, cartea a fost într-un adevărat du-te-vino între cele două autoare, una scriind și cealaltă revizuiind, până când amândouă au ținut textul acestei cărți.

LITERA
București

Weltgeschichte für junge Leserinnen

Kerstin Lückner și Ute Daenschel

Copyright © 2017 Kein&Aber AG Zürich – Berlin

Toate drepturile rezervate

Traducere bazată pe ediția în limba engleză

A History of the World with the Women Put Back In

Copyright © 2019 The History Press

Editura Litera

tel.: 0374 82 66 35; 021 319 63 90; 031 425 16 19

e-mail: contact@litera.ro

www.litera.ro

O istorie a lumii cu femeile în prim-plan

Kerstin Lückner și Ute Daenschel

Copyright © 2021 Grup Media Litera

Toate drepturile rezervate

Editor: Vidrașcu și fiii

Redactori: Carmen Vasile, Mirela Petrescu

Corectori: Valeria Radu, Rodica Crețu

Copertă: Flori Zahiu

Tehnoredactare și prepress: Mihai Suciu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

LÜCKER, KERSTIN

O istorie a lumii cu femeile în prim-plan / Kerstin Lückner și Ute Daenschel;

trad. din lb. engleză: Aurelia Ulici. – București: Litera, 2021

ISBN 978-606-33-7401-2

I. Daenschel, Ute

II. Ulici, Aurelia (trad.)

94

Cuprins

Prefață	11
La început	17
Preistorie	23
Sumerieni și babilonieni	31
Regatul de pe Nil	38
Istoria începe în valea Indului	48
Dinastiile Shang și Zhou	54
Un singur zeu	59
Buddha descoperă calea spre eliberare	65
Nașterea Europei și a Greciei Antice	69
Primii cuceritori ai lumii	83
Imperiul Roman	89
Regatul de Mijloc	103
Nașterea creștinismului	116
Imperiul Roman devine lumea creștină	126
Orice sfârșit înseamnă un nou început	148
Imperiul Bizantin	151
Strălucire și tenebre	157
China în Evul Mediu	161
Mahomed aude voca lui Dumnezeu	172
Lucruri mărețe vin din Africa	189

Imperiul Roman se împarte în două	194
Un nou stat în estul Europei	201
Imperiul Roman se divizează... din nou	205
Califatul de Cairo	208
Inventarea romanului	215
De la castele la orașe	217
Prima cruciadă	229
La curțile medievale	234
Târgurile înfloresc și creștinismul se poticnește	242
Mongolii	246
Marguerite Porete și Ioana d'Arc	254
Sfârșitul Evului Mediu, începutul erei moderne	264
Sfârșitul Imperiului Bizantin	268
Renașterea	270
Descoperirea Americii	277
Regatul de Mijloc se prăbușește	289
Pierderea puterii și schisma Bisericii	293
Anglia devine o putere comercială	308
Totul este în mișcare	317
Imperiul Otoman	322
Războaie devastatoare și dezvoltarea științei	329
Revoluția Glorioasă.....	338
Absolutism și iluminism	342
Cei mari: Frederic și Ecaterina	353
Fondarea Statelor Unite ale Americii	360

Este descoperit ultimul continent	363
Olympe de Gouges declară drepturile femeii și ale cetățenei	364
Revoluție și restaurație	374
Triumful mașinii	383
Darwin și Marx explică lumea	386
Progres și regres	395
Dinastiile Ming și Qing	398
Lupta pentru drepturi civile	403
Imperialism: europenii recurg la violență	415
Mai repede!	431
Rezistență	434
Marșul imperialismului: europenii cuceresc Africa	441
Marea Britanie împotriva Germaniei	444
Sufragetele	447
Femeile nu sunt unite	451
Conflictele devin tot mai dure	453
Soldații mărșăluiesc, femeile construiesc bombe	457
Britanicii împart Orientul Mijlociu	469
O lume, două ideologii	472
Lumea se prăbușește în abis	474
Războiul Rece	485
Să ajungem în prezent	497
Bibliografie	514
Indice	518

HATŞEPSUT

Dinastia a XVII-a din Egipt

Fiică de rege, soție de rege, soră de rege și regină ea însăși. Alături de nepotul ei, Tutmes al III-lea, Hatşepsut se concentrează în timpul domniei ei pe negoț, explorări și ridicarea unor impresionante construcții care dăinuie și astăzi.

SITT AL-MULK

Secolul al XI-lea, Africa

Califul de facto care a salvat un oraș. Sitt al-Mulk urcă pe tron după fratele ei mai tânăr, dispărut în mod misterios, și abrogă legile lui ciudate – legi care le interziceau femeilor să iasă din casă sau să rădă pe stradă.

ÎMPĂRĂTEASA TEODORA

Secolul al VI-lea, Imperiul Bizantin

Artistă de circ, care a condus un imperiu. Teodora a domnit alături de soțul ei, Iustinian, reorganizând Imperiul Roman de Răsărit după ideile proprii și promulgând câteva dintre primele legi pentru protejarea și susținerea femeilor.

OLGA DIN KIEV

Secolul al X-lea, Rusia

Văduvă de țar nemiloasă, care a adus creștinismul în Rusia. Rămâne regentă după ce soțul ei a fost ucis de un trib rival. Olga distruge tribul – și apoi trimite soli în lumea din jur ca să-i învețe despre creștinism.

CHRISTINE DE PIZAN

Secolul al XV-lea, Franța

Femeia care a scris „Eu, Christine” și a povestit lumii suferința ei. Văduvă la 25 de ani, Christine de Pizan ia pana și scrie pentru a-și câștiga existența; prin scris, a schimbat convingerile și părerile Franței medievale.

CHARLOTTE CORDAY

Secolul al XVIII-lea, Franța

Revoluționara care a ucis pentru a salva Franța. Îngrozită de domnia Terorii, Charlotte consideră că ar putea salva idealurile revoluției omorându-l pe jurnalistul Jean Paul Marat – în schimb, rezultatul a fost interdicția ca femeile să se implice în politică.

WU ZETIAN

Secolul al XVII-lea, China

Mamă de împărat, care a preluat ea însăși tronul. Împărăteasa Wu a fost femeia contradicțiilor; a domnit cu violență și fără compromisuri, dar cu mare precauție, aducând Chinei prosperitatea.

QIN LIANGYU

Secolul al XVII-lea, China

Generalul care n-a pierdut niciodată o bătălie. După ce a murit soțul ei, Qin Liangyu și-a luat sulița și a preluat conducerea armatei, apărând dinastia Ming din China împotriva invadatorilor și a rebelilor.

LA MALINCHE

Secolul al XV-lea, Mexic

Șclava care a cucerit lumea nouă. Femeie nobilă, care a fost vândută mayașilor și apoi dăruită conchistadorilor, La Malinche a fost translator pentru Hernán Cortés, care i-a ajutat pe spanioli să cucerească Mexicul.

MARGARET HAMILTON

Secolul XX, Statele Unite

Inginer de software care a salvat aselenizarea. Margaret Hamilton a scris „Uită-l”, un cod care a ajutat computerele misiunii Apollo 11 să stabilească ordinea deciziilor – fără acest cod nu este sigur că ar fi aselenizat cineva.

Secolul al XIX-lea, Statele Unite

Sclavă fugară, care a vrut să-i împiedice pe oameni să sufere așa cum a suferit ea. Harriet Tubman a fugit în Canada cu ajutorul rețelei secrete de drumuri și apoi aproape imediat s-a întors și a început să lucreze personal în rețea, devenind una dintre cele mai faimoase adepte ale aboliționismului.

Pretutindeni

LA ÎNCEPUT

Când spunem povestea planetei noastre, nu putem evita cuvinte de genul „poate“, „probabil“, „se crede că“.

Se crede că Pământul s-a format în urmă cu circa 4,6 miliarde de ani dintr-o masă de praf și de resturi în forma unui vârtej care se rotea în jurul unei stele galbene, tinere. Probabil. Și, la început, Pământul era dezolant și pustiu. Poate. Apoi, încetul cu încetul, pe parcursul a milioane de ani, organisme minuscule, unicelulare, au evoluat spre forme de viață din ce în ce mai complexe, până când, în cele din urmă, au apărut dinozaurii gigantiști hoinărind pe Pământ. Se crede. Și, undeva în lume, cândva în negura timpurilor, o maimuță s-a ridicat în două picioare. Posibil.

Dar poate nu s-a întâmplat deloc așa. Poate lumea și locuitorii ei au evoluat urmând aceste direcții, dar nu exact așa. Când vorbim despre istorie (evenimente din trecut) și înainte de ea de preistorie (evenimente din trecutul îndepărtat), cuvinte ca „probabil“, și „se crede că“ apar cu grămadă, pur și simplu pentru că există atât de multe lucruri despre care nu putem vorbi cu certitudine. Multe dintre lucrurile pe care le-am crezut ca fiind fapte reale nu s-au dovedit

Acum aproximativ
13,8 miliarde de ani:
Universul s-a format
din Big Bang.
Probabil.

Acum aproximativ
4,6 miliarde de ani:
Planeta Pământ s-a
format dintr-o masă
învoltată de praf
și resturi. Poate.

a fi chiar adevărate, ci erau doar niște povești inventate de oamenii de știință și de biologi, ca să explice dovezile de care dispuneam.

Cu toate că ar putea fi doar niște ipoteze, concluziile noastre se bazează în general pe un raționament solid. Trecutul a lăsat o urmă și niște indicii despre ce s-a întâmplat cu adevărat, iar ele pot fi găsite peste tot în jurul nostru. Unele dintre aceste indicii pot părea destul de neînsemnate. De exemplu, o piatră cu muchiile tăioase ca ale cuțitului: cineva a ascuțit-o așa în mod special sau doar s-a desprins dintr-o stâncă?

Alte semne care par ușor de înțeles la început, cum ar fi ziarele, scrisorile și cronicile despre evenimentele unui an, pot fi mult mai complicate când le privim mai îndeaproape. Când analizăm acest fel de dovezi, trebuie să avem în vedere dacă descrierea a fost influențată de un motiv anume sau de un punct de vedere. L-a plătit cineva pe scriitor să-i prezinte ca pe niște eroi? Cartea a fost concepută mai degrabă ca o parabolă decât ca o relatare realistă, care ține cont de evenimente din viața adevărată? A fost o scrisoare pusă pe hârtie ca să distrugă reputația cuiva, fără alt motiv decât că scriitorul nu l-a plăcut? Dintr-odată nimic nu mai este clar.

Înainte de a susține o teorie sau de a trage o concluzie, trebuie adunate mii de dovezi și analizate cu atenție. Doar apoi putem ajunge la o concluzie sau putem construi o teorie. Teoriile sunt apoi revizuite și iar revizuite sau chiar respinse în totalitate, indiferent cât de convingătoare păreau la început.

Când scriem istorie, trebuie să ne croim drum prin această țesătură încâlcită. Istoricii trebuie să decidă care sunt martorii în care să aibă încredere și cum să interpreteze dovezile. Numai pe urmă ne putem forma o părere. Nimeni nu poate descoperi „adevărul“, dar putem găsi noi

modalități de a privi lucrurile pe care *le știm*. Asamblând cu migală piesele acestui puzzle care este istoria, îl putem transforma pe „poate“ în „probabil“.

Un puzzle cu multe piese lipsă

Istoricii nu încetează să lucreze la acest puzzle, chiar dacă știu că nu vor avea niciodată toate piesele. Nu contează cât de captivantă sau de frustrantă e munca, speranța că într-o zi vor găsi suficiente piese pentru a construi o imagine completă a trecutului reprezintă un imbold. Din păcate, cel mai des se întâmplă să lipsească exact piesele care ar spune mai multe despre viața femeilor.

Și lucrurile se întâmplă așa din diferite motive. Când spunem povestea istoriei lumii, ne concentrăm asupra faptelor ieșite din comun, asupra evenimentelor care au schimbat lumea. Ne concentrăm pe războaie, pe crearea statelor, pe noi religii și invenții – iar majoritatea celor care au purtat răspunderea acestor evenimente au fost bărbații. Pe de altă parte, de-a lungul istoriei, femeile au avut grijă de casă, de gospodărie și de copii. Multă vreme, într-un fel sau altul, așa au stat lucrurile peste tot în lume, astfel încât bărbații au avut mai multe ocazii să devină faimoși și să-și lase amprenta asupra istoriei.

Dar nu asta este întreaga poveste. În multe situații, femeile au împins tot mai departe limitele rolului lor tradițional; au făcut ceea ce au considerat că este bine și pentru asta și-au folosit talentele cu care au fost înzestrate. Au fost conducători și războinici, filosofi și scriitori, compozitori și artiști, arătând lumii exact de ce sunt în stare – când li s-a oferit șansa. În istorie există mai multe femei importante decât ați crede. Totuși, de cele mai multe ori, nu știm destul despre ele. Aceasta din cauză că

oamenii credeau că este o greșeală ca femeile să facă lucruri ieșite din comun. Nu se potrivea cu ideea lor despre cum funcționa lumea. Bărbatul era cel care făcea fapte mărețe: femeile stăteau acasă.

Din acest motiv, bărbații care au marcat evenimentele epocii lor pur și simplu au ignorat contribuția femeilor. Lucrurile au început cu mult timp în urmă, în Egiptul Antic, când numele femeii faraon, Hatșepsut, a fost șters de pe temple după moartea ei. Pe atunci, nu era ceva ieșit din comun ca un faraon egiptean invidios să șteargă numele predecesorilor săi din palmaresul istoric – dar în cazul lui Hatșepsut nu existența ei ca femeie a fost eliminată. Faptul că a fost „rege” s-a șters. Unii au venit cu ideea că lucrurile s-au întâmplat așa pentru că succesorii ei au crezut că o femeie conducător însemna o violare a ordinii lumii.

La fel s-a întâmplat și în Mongolia, unde un istoric a descoperit că, dintr-un pergament din secolul al XIII-lea, bucata pe care era menționată istoria femeilor fusese pur și simplu ruptă. Mai mult decât atât, în aproape 1 000 de ani de istorie romană, relativ puține femei sunt menționate. Fie că s-a întâmplat așa pentru că femeile au fost șterse din scrieri mai târziu, fie pentru că femeile au avut mai puține ocazii să strălucească în acea societate războinică (scenariul cel mai probabil!), aflăm cu greu câte ceva despre viața femeilor romane, iar foarte puținul pe care îl știm nu este demn de luat în seamă.

De-a lungul istoriei, femeile care au îndrăznit să se implice sau să-și exprime o opinie au fost adesea înfățișate într-o lumină negativă. Astfel de femei erau de obicei descrise ca fiind viclene, nemiloase, necinstite și nelegiuite. Peste tot în lume, cronicarii istoriei împărtășeau același scop: folosind toate resursele de care dispuneau, păreau

decizi să dovedească faptul că intervenția femeilor în politică aducea numai nenorociri.

Din păcate, astfel de încercări de a elimina femeile din istorie au avut un foarte mare succes. De multe ori tot ce știm despre femeile scriitoare este că au fost celebre. Scrierile lor au dispărut, în timp ce lucrările omologilor lor bărbați au fost păstrate și republicate de nenumărate ori. Există corespondențe în care numai scrisorile trimise de bărbat sunt cele care au supraviețuit: cele trimise de femeie fie au fost distruse în mod deliberat, fie s-au pierdut din neglijență. De-a lungul istoriei, uitarea a învăluit viețile și munca femeilor ca un vâl. În ultimele câteva decenii însă, istoricii lumii au început să caute urmele lăsate de femei, astfel încât astăzi știm mai multe despre ele decât știam acum 100 sau chiar acum 50 de ani. Datorită muncii acestor istorici, vâlul care ne-a întunecat atât de mult timp vederea în privința acestor femei s-a ridicat treptat.

În cartea de față, în care încercăm să punem laolaltă piesele acestui „puzzle al istoriei lumii”, nu-i vom lăsa deoparte pe numeroșii bărbați care au adus istoriei contribuții importante. Dacă am proceda așa, până la urmă imaginea ar fi la fel de părtinitoare și plină de lipsuri ca aceea pe care o avem acum. Nu vrem să rescriem trecutul, așa că în loc să încercăm să rezolvăm acest puzzle numai cu piese noi, vom încerca să găsim piesele lipsă din imaginea pe care o avem deja.

Istoria lumii pe care o vom povesti aici își are rădăcinile într-o versiune a istoriei pe care multă vreme am învățat-o din manualele școlare. Narațiunea tradițională este acum privită critic și asta din motive întemeiate. Nu este întâmplător că pentru noi, în Europa, în mod tradițional „istoria lumii” începe în Mesopotamia și în Egiptul Antic și că toate comorile acestor două regiuni sunt păstrate în muzeele din Londra, Paris și Berlin. Aceasta dovedește cât de

puternici au fost europenii până nu cu mult timp în urmă. Ei hotărârau cum ar trebui să fie spusă istoria lumii, demonstrau cât de importanți erau ei în istorie, pur și simplu se serveau singuri din comorile pe care le doreau din orice loc al lumii.

Istoria lumii așa cum o știm noi este inevitabil foarte europeană. Ne-am putea întreba, de asemenea, de ce Africa joacă un rol atât de neînsemnat și de ce știm atât de puține despre un continent atât de mare? Nu este o întâmplare că muzeele europene, în pofida criticilor venite din toate părțile, încă nu au înapoiat prețioasele opere de artă Egiptului, Greciei sau oricărei alte țări din care au fost luate. Este posibil ca aceasta să fi fost cea mai mare nedreptate care a afectat istoria lumii. Dar nu înseamnă că vechea poveste a istoriei nu mai este valabilă. Trebuie să o cercetăm în primul rând cu scopul de a înțelege cum au fost posibile astfel de nedreptăți. Dar, în același timp, e nevoie să avem o viziune critică și să ne amintim că povestea tradițională este doar una dintre puținele modalități de a prezenta istoria. Acest fel de a o povesti a fost gândit de europeni și privește lumea dintr-o perspectivă în care centrul este Europa.

În această carte nu vom vorbi *doar* despre femei; redându-le femeilor locul pe care îl merită nu înseamnă să-i excludem pe bărbați. Nu vom putea vorbi nici despre *toate* femeile puternice, inteligente, curajoase din istorie, chiar dacă au fost mari conducători, filosofi și artiști (deseori confruntându-se cu mari adversități). Concentrându-ne exclusiv pe femei, rezultatul ar fi o altă carte, *Istoria lumii femeilor*. Ar putea fi interesantă, dar ar fi o viziune foarte limitată, o perspectivă de nișă asupra istoriei. Obiectivul nostru este mai degrabă să punem femeile la locul pe care îl merită în istoria globală care este a noastră, a tuturor.

Africa și apoi lumea

PREISTORIE

Lucy

Pământul are aproximativ 4,6 miliarde de ani. Nu știm cum au apărut continentele, munții și pădurile, râurile, lacurile și oceanele, când sau cum s-a ivit viața, dar există câteva teorii. Conform uneia dintre aceste teorii, a existat un început și, în timpul acestui început, s-au format Universul și planetele. Noi îl numim Big Bang – chiar dacă de fapt n-a explodat nimic. Numele de „Big Bang” descrie, în schimb, un timp când sistemul solar și planetele erau total diferite de ceea ce sunt astăzi. Acest început a avut loc cu foarte mult timp în urmă – miliarde de ani de fapt – când Universul, format din materie, spațiu și timp, s-a concentrat într-un singur punct mic, dens, numit „singularitate”^{*}. Universul a început să se extindă. Miliarde de ani mai târziu, a apărut pe Pământ apa, probabil din comete, și încet

Acum aproximativ
200 000 de ani:
evoluează primul
Homo sapiens.

^{*} În sens matematic, *singularitate* reprezintă pentru o funcție un punct de ruptură, de discontinuitate față de restul funcției. În astrofizică, termenul este consacrat descrierii momentului de început al Universului sub numele de Big Bang. Prin demonstrații matematice complexe, precum cele ale lui Roger Penrose și Stephen Hawking, este pusă în evidență numita „singularitate” inițială. (n.tr.)

a început să se dezvolte viața. Prin simpla autoreproducere a moleculelor, o diversitate tot mai mare de forme de viață a evoluat în oceane și pe uscat.

Există multe păreri despre cum și când a apărut omul modern (*Homo sapiens*). Unii savanți cred că acești vânători care se ridicau în două picioare și făceau focul au apărut acum circa 2 sau 3 milioane de ani. Alții cred că primii oameni care pot fi cu adevărat comparați cu *Homo sapiens*, oamenii moderni, au apărut mai recent, acum 200 000 de ani. Diferența dintre cele două repere este uriașă, dar cifrele sunt în general șocante. De fapt, istoria despre care știm câte ceva este relativ scurtă – doar 5 000 de ani. O clipire din ochi, când te gândești de cât de mult timp există Pământul!

Istoria oamenilor începe în Africa. Acum circa 5–8 milioane de ani, exista o altă specie de oameni care trăia acolo. Cuvântul „om” descrie o maimuță care, spre deosebire de alte primat, merge în două picioare, are degetul mare opozabil și îl poate folosi împreună cu celelalte degete apucând lucruri (ca un fel de pensetă). Se crede că aceste maimuțe au învățat să meargă în primul rând pentru că pădurile în care locuiau au început să se rărească, ceea ce însemna că nu mai puteau să sară din copac în copac.

În 1974, cercetătorii din Africa au descoperit aproximativ 50 de oase, care era foarte clar că făceau parte din același schelet. Cei mai mulți au considerat că scheletul a

apartținut unei femei care avea în jur de 3,2 milioane de ani. În timp ce analizau scheletul, cercetătorii ascultau melodia formației Beatles, „Lucy in the Sky with Diamonds”, așa că au decis s-o numească Lucy. Câțiva ani mai târziu, s-a descoperit că Lucy murise căzând dintr-un copac.

Acum circa 3,2 milioane de ani: primul proto-om, „Lucy”, se plimba pe Pământ.

Între 8 și 2,5 milioane de ani în urmă, creierul hominizilor s-a schimbat foarte mult, aducându-i cu un pas mai aproape de strămoșii oamenilor moderni. Au început să devină mai abili, au învățat să vorbească și să-și facă planuri. La un moment dat, au descoperit focul și îl foloseau să se încălzească și să prepare carnea. Ciopleau unelte din piatră, ceea ce îi ajuta să vâneze mai ușor și să-și pregătească mâncarea. Mai târziu, folosesc lemnul ca să facă din el primele case. Toate au fost inovații revoluționare! Începutul civilizației și al culturii a coincis cu momentul când oamenii s-au apucat să realizeze cu mâna lor diferite lucruri – lucrurile erau create de oameni, nu de natura care exista independent de oameni. Destul de devreme, o ramură, omul de Neanderthal, s-a dezvoltat în Asia și Europa, dar mai târziu a dispărut.

În cele din urmă, *Homo sapiens* – în latină „om înțelept” – își face apariția: o specie de hominizi mult mai asemănătoare cu oamenii moderni. Doar în urmă cu aproximativ 100 000 de ani, oamenii au început să migreze din Africa spre alte părți ale lumii, inclusiv Orientul Mijlociu, India, Asia, Australasia și Europa. În cele din urmă au ajuns în America din Siberia, via Alaska, și au continuat călătoria spre sudul continentului.

Bărbații vânează, femeile stau la taifas

Oamenii și-au imaginat multă vreme că viața în Epoca Pietrei era organizată mai mult sau mai puțin la fel ca acum 50 sau 100 de ani. Sigur, încă nu existau orașe, străzi sau case, dar era de presupus că oamenii își repartizau munca așa cum o făceau cu câteva zeci de ani în urmă. Bărbații susțineau material familia,

Acum aproximativ 2,6 milioane de ani: oamenii încep să facă unelte din piatră. Este începutul Epocii Pietrei.